

บทคัดย่อ

การออกแบบสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน มักไม่ได้อาศัยหลักการ หรือพื้นฐานความรู้ทาง วิทยาศาสตร์อย่างเป็นทางการ การออกแบบตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล และจินตนาการที่ เหมาะสมเพียงส่วนหนึ่ง แต่ก็ยังมีการคาดเดาในส่วนที่เหลืออยู่เป็นส่วนใหญ่ ทำให้การควบคุมคุณภาพ คุณค่า และความหมายของงานสถาปัตยกรรมทำได้ยากยิ่ง และเนื่องจากคุณค่าของงาน สถาปัตยกรรมอยู่ที่ความพึงพอใจของผู้ใช้ซึ่งไม่สามารถวัดออกมาเป็นค่าที่แน่นอนได้ นี่คือข้อจำกัด สำคัญอย่างหนึ่งในการที่จะพัฒนาวิชาชีพสถาปัตยกรรม ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นความ พยายามที่จะทดลองหาวิธีการวิเคราะห์ และวัดผลงานออกแบบสถาปัตยกรรมอย่างเป็นระบบ โดย ได้ศึกษาในแง่ของสัณฐานวิทยาของอาคารและเมือง (Architecture and Urban Morphological Study) ซึ่งได้ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยใช้วิธีวิเคราะห์หลัก คือ Space Syntax คิดค้นและพัฒนา โดย Bill Hillier แห่ง University College London เป็นเทคนิคและวิธีวิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัณฐาน ของสถาปัตยกรรมและเมือง ประกอบด้วย ข้อมูลจากการสังเกตภาคสนามของปรากฏการณ์การใช้ พื้นที่ของคนเดินเท้าและยวดยานพาหนะ วิธีวิเคราะห์ Space Syntax ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎี การสัญจรอย่างอิสระ (Theory of Natural Movement) ซึ่งมีแนวความคิดเบื้องต้นที่ว่า ระดับการใช้ พื้นที่และการสัญจรภายในพื้นที่สถาปัตยกรรมและเมืองนั้น มีความสอดคล้องกับการเชื่อมต่อโครง ข่ายของหน่วยพื้นที่สาธารณะเสมอ Space Syntax เป็นทฤษฎีแรกและทฤษฎีเดียวในขณะนี้ ที่ สามารถวัดค่าแสดงศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ด้วยระบบสถิติ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการ ประมวลผลเพื่อการประเมินศักยภาพของพื้นที่

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เป็นมหาวิทยาลัยที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา อันยาวนานและเติบโตมาพร้อมกับประชาธิปไตยของประเทศ ตั้งอยู่ในพื้นที่ของเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นใน ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่เป็นหัวใจทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย รายล้อมไปด้วย อาคารสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ นอกจากนั้น ยังเป็นจุดที่มีพื้นที่ เชื่อมต่อกับถนนพระอาทิตย์และย่านท่าพระจันทร์ ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนย่านพาณิชยกรรมที่มีความเก่าแก่ แห่งหนึ่ง เป็นจุดเปลี่ยนการสัญจรทางน้ำ-ทางบก ในปัจจุบันพบว่า เกิดปัญหาในการใช้งานภายในพื้นที่ ของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อกระทบต่อภาพลักษณ์รวมทั้งคุณภาพชีวิตของนักศึกษา และบุคลากร สาเหตุอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการใช้งานของอาคาร และมีการสร้างอาคารเพิ่ม อย่างต่อเนื่องโดยปราศจากการวางผังแม่บทที่ชัดเจน ประกอบกับสภาพอาคารที่ทรุดโทรม ดังนั้น การวิเคราะห์โครงข่ายพื้นที่และการสัญจรเพื่อปรับปรุงผังแม่บททางกายภาพ มหาวิทยาลัย ธรรม ศาสตร์ ท่าพระจันทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพโดยรวม และศึกษาโครงสร้างเชิง

สัจฐานของมหาวิทยาลัยว่า มีความสัมพันธ์กับบริบทรอบด้าน และมีผลต่อพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคณาจารย์ต่าง ๆ อย่างไร โดยทำการศึกษาโครงข่ายการสัญจรทั้งระบบทางเท้าและการจราจรเพื่อเพิ่มความนิยมในการใช้งานพื้นที่สาธารณะภายในมหาวิทยาลัย ให้มีความสอดคล้องกับโครงข่ายการสัญจรของระบบโดยรอบ โดยทำที่สุดได้เสนอแนวทางในการปรับปรุงผังแม่บทของมหาวิทยาลัยทั้งในเชิงกายภาพและเชิงนโยบาย เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการใช้พื้นที่อย่างเต็มศักยภาพ และมีความสอดคล้องกับนโยบายของมหาวิทยาลัยในอนาคต

จากการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงสัจฐานของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ พบว่า ระบบเส้นทางและพื้นที่สาธารณะภายในเป็นระบบที่เข้าใจได้ยาก ซึ่งเป็นผลมาจากขาดการวางผังแม่บทที่ชัดเจน พื้นที่สาธารณะส่วนมากอยู่ในตำแหน่งที่เกาะกับเส้นทางที่มีศักยภาพในการเข้าถึงที่ดี แต่ขาดการเชื่อมต่อของทางเดินเท้าที่สะดวกเพื่อที่จะเข้าสู่พื้นที่นั้น ๆ ทำให้พื้นที่ดังกล่าวขาดการใช้งานส่งผลให้พื้นที่ที่มีจำกัดถูกใช้งานอย่างแออัด นอกจากนี้ประเด็นที่น่าสนใจในการวิจัยพบว่า พื้นที่สาธารณะภายในมหาวิทยาลัยที่ได้รับความนิยมในการใช้งานมีตรรกะที่สัมพันธ์กัน นั่นคือ พื้นที่เหล่านี้จะเป็นพื้นที่ที่อยู่ถัดจากเส้นทางที่มีผู้คนนิยมสัญจรผ่านไปหนึ่งขั้นเสมอ (one step of the Integrators) ทั้งนี้เนื่องมาจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ต้องการรับรู้ทางสายตา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของระบบชีวิตสาธารณะ โดยที่ยังคงรักษาความเป็นส่วนตัวในขณะเดียวกัน ดังนั้น พื้นที่ที่ได้รับความนิยมในการใช้งานส่วนมากจะเป็นพื้นที่ที่มีมุมมองที่ดี สามารถมองเห็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ โดยไม่ได้ทับอยู่บนเส้นทางที่มีผู้คนสัญจรไป-มาอย่างคับคั่งจนเกินไป ในส่วนของการศึกษาโครงสร้างเชิงสัจฐานของมหาวิทยาลัยในบริบทของเมือง พบว่า เส้นทางสาธารณะหลักภายในเป็นเส้นทางที่ได้รับความนิยมในการใช้งานจากผู้ใช้ที่หลากหลาย โดยเฉพาะการเข้าถึงในระดับพื้นที่เฉพาะ (Local Integration) ซึ่งสอดคล้องกับผลจากข้อมูลเชิงประจักษ์ เส้นทางที่ได้รับความนิยมในการสัญจรผ่านที่สุด ทั้งในระดับพื้นที่รวมและระดับพื้นที่เฉพาะ คือ เส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างย่านท่าพระจันทร์กับถนนพระอาทิตย์ ซึ่งทำให้มีบุคคลภายนอกเข้ามาใช้เส้นทาง และพื้นที่สาธารณะภายในมหาวิทยาลัยอยู่เสมอ

จากผลการวิจัยดังกล่าว ประกอบกับพิจารณาจากวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยที่ว่า "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นเลิศ เป็นธรรม ร่วมนำสังคม" เห็นได้อย่างชัดเจนว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีศักยภาพอย่างเต็มที่ ในการที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัย-ชุมชน และนักศึกษา-ประชาชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้น แนวความคิดในการปรับปรุงผังแม่บทของมหาวิทยาลัยควรเป็นไปในแนวทางที่จะพัฒนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ ให้เป็นสถาบันทางการศึกษาที่มีบรรยากาศในการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาความรู้ในวงกว้าง เอื้อประโยชน์ให้กับสังคมได้อย่างทั่วถึง